

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 338

А. В. ВЕРХОЛА, С. М. ДІДИК

Тернопільський національний економічний університет
Хмельницький національний університетІНСТРУМЕНТИ ГІБРИДНОГО КАПІТАЛУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ
ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена питанням використання гібридних інструментів капіталу комерційних банків з метою підвищення достатності їх капіталу. На основі світового досвіду проаналізовані перспективи впровадження інструментів гібридного капіталу в Україні.

The article is devoted the questions of the use of hybrid instruments of capital of commercial banks with the purpose of increase of sufficientness of their capital. On the basis of world experience the analysed prospects of introduction of instruments of hybrid capital are in Ukraine.

Ключові слова: банки, банківська діяльність, капітал, гібридний капітал.

Актуальність теми дослідження. Удосконалення банківської діяльності та визначення основних напрямів розвитку банків є одними з ключових проблем сучасного економічного розвитку суспільства. Оцінка всіх аспектів банківської справи прямо чи побічно пов'язана з його капіталом. Достатня кількість власних коштів банку сприяє його стабільному функціонуванню та є «страховкою» від різноманітних ризиків, пов'язаних із банківською діяльністю. Вартість і розмір капіталу впливають на конкурентну позицію банку. Особливої актуальності проблемі управління власним капіталом банку і питанням його регулювання додає Базельський комітет з банківського нагляду, який зробив спробу докорінної зміни системи оцінки достатності власного капіталу банку. Таким чином комплексне розроблення теоретичних і практичних питань, що розкривають усі аспекти власного капіталу і управління ним, є важливою і актуальною проблемою в сучасній банківській системі України.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідженню суті власного капіталу, його структури, функцій і управління ним присвячено достатньо багато наукових видань і статей. Окремі питання економічного змісту, формування і оцінки власного капіталу банку розглянуто в роботах таких вчених, як В.С. Стельмах, А.В. Шаповалов, П.М. Сениш, В.І. Міщенко, О.І. Кіреєв, О.І. Барановський, О.М. Сохацька, Н.П. Шульга, О.І. Лаврушин, В.Д. Міловідов, І.В. Ларіонов та інших. Однак ці дослідження присвячені вивченню проблем власного капіталу банку, проте аспекти використання гібридних інструментів при формуванні капіталу банку не досліджені. Окремі характеристики гібридних інструментів висвітлено в наукових працях В.Л. Кротюка, О.В. Куценка, П.М. Сенища, О.М. Сохацької, Е. Ріда, П. Роуза, Д. Маршалла, А.А. Лобанова, А.В. Чугунова та інших.

Метою наукового дослідження є дослідження суті інструментів гібридного капіталу банку, вивчення світового досвіду щодо чинників його виникнення і визначення напрямів його розвитку в Україні.

Капітал банку (capital bank) – сума власних коштів банку, що становить фінансову основу його діяльності та джерело ресурсів. Капітал банку покликаний підтримувати довіру клієнтів до банку.

Капітал, що визнається органами нагляду як джерело покриття неочікуваних збитків (регулятивний капітал), складається з акціонерного капіталу і нерозподіленого прибутку (капітал 1-го рівня, або основний капітал), і додаткового капіталу (капітал 2-го рівня, або «підлеглий» капітал).

Банки можуть залучати і так званий капітал 3-го рівня, заснований на короткострокових субординованих запозиченнях, який за певних умов може використовуватися для дотримання мінімальних вимог до достатності капіталу. На рисунку 1 наведено структуру капіталу, встановлену Базельським комітетом з метою дотримання банками мінімальних вимог до достатності капіталу.

Капітал 1-го рівня. Компонентами банківського балансу, які відповідають характеристикам капіталу, є звичайні акції, нерозподілений прибуток та некумулятивні привілейовані акції, що не підлягають викупу. Цей капітал вважається основною частиною власних коштів банку, або первинним капіталом. Склад капіталу 1-го рівня є загальним для всіх банківських систем і завжди повністю зазначається у публічній звітності. Цей капітал відіграє найважливішу роль з точки зору розміру прибутку банку, його конкурентоздатності та здатності банку витримувати ризики. Його розглядають як резерв найвищої якості.

Капітал 2-го рівня. При оцінці рівня достатності капіталу основна частина власних коштів може бути доповнена іншими компонентами балансу, хоча вони і не відповідають зазначеним вище вимогам, а саме: капітальні зобов'язання, що мають бути погашені чи містять обов'язкові вимоги до майбутніх доходів, незалежно від їх фактичного отримання. До капіталу 2-го рівня включаються інструменти, що мають характеристики як капіталу, так і зобов'язань, наприклад: резерв переоцінки активів, загальний резерв, резерви на покриття витрат, інструменти гібридного капіталу (кумулятивні акції, що підлягають викупу), субординований строковий борг.

Капітал 3-го рівня. У 1995 р. Базельський комітет представив концепцію капіталу 3-го рівня, що

дозволяє банкам, за умови схвалення національними органами регулювання та нагляду, розв'язувати проблеми ринкових ризиків, у тому числі за рахунок випуску короткострокового субординованого боргу. Таким чином, капітал 3-го рівня дозволяється лише для покриття ринкових ризиків, у тому числі пов'язаних з валютними та торговельними операціями. Згідно з установленими обмеженнями капітал 3-го рівня повинен мати термін не менше двох років. Крім того, передбачається, що ані відсотки, ані основна сума боргу не можуть бути виплачені, якщо в результаті платежу загальний капітал банку стає менше обов'язкових мінімальних вимог.

Регулятивний капітал банку		
Капітал 1-го рівня	Капітал 2-го рівня (не більше 100% капіталу 1-го рівня)	Капітал 3-го рівня (не більше 250% капіталу 1-го рівня)
Компоненти: - сплачений статутний капітал - розкриті резерви створені з прибутку - гібридні інструменти першого рівня (до 15% капіталу 1-го рівня)	Компоненти: - довгостроковий субординований борг (до 50% капіталу 1-го рівня) - результати переоцінки основних засобів - загальні резерви - резерви, які не розкриті у звітності, що публікується - нереалізований прибуток переоцінки пайових цінних паперів (45% від величини) - гібридні інструменти (позиковий / власний капітал)	Компоненти: - короткостроковий субординований борг - чистий прибуток торгового портфеля (який враховується згідно з законодавством ЄС)

Рис. 1. Складові регулятивного капіталу банку згідно з Базелем II [1, с.17]

Міжнародний фінансовий ринок відчутно змінився протягом останнього десятиріччя минулого століття і продовжує змінюватись і надалі. Значна диференціація і ускладнення форм фінансових інструментів покликані задовольнити потреби сучасної економіки. Різноманіття акцій, облігацій, різних «вторинних цінних паперів» досягає великих розмірів. Реальні фінансово-економічні труднощі протягом останніх десятиріч, а також необхідність мобілізації капіталу, яка не задовольняється наявними фінансовими інструментами, підштовхують учасників ринку капіталу до винаходу все нових і нових форм фінансових інструментів.

Нові фінансові інструменти не з'являлися б на ринку і не виживали, якщо б не забезпечували створення певних переваг як мінімум одній зі сторін укладеного контракту. Ці переваги, як правило, пов'язані з нижчою вартістю залучення капіталу для емітента, із збільшенням доходів для інвестора. Також серед таких переваг може бути зниження ставки оподаткування для емітента чи інвестора. А також зниження ризику, впливу встановленого обмінного курсу іноземної валюти. Загалом, вклад будь-якої фінансової інновації залежить від ступеня забезпечення укладання необхідної кількості контрактів для фінансування або інвестування, позиціонування або хеджування.

Популярність використання інструментів гібридного капіталу з метою управління рівнем капіталу банку, а також для управління структурою балансу взагалі, пояснюється такими основними причинами:

- по-перше, відносна простота і оперативність їх емісії;
- по-друге, дуалістичність їх природи (можливість враховувати даний вид інструментів як у капіталі, так у зобов'язаннях банку);
- по-третє, переваги в оподаткуванні – можливість зменшити дохід банку, який підлягає оподаткуванню, на розмір коштів, спрямованих в інструменти гібридного капіталу;
- по-четверте, врахування в капіталі таких інструментів не розмиває частку існуючих власників.

В останні роки банки ЄС для залучення капіталу все більше покладались на емісії інструментів гібридного капіталу, які поєднують характеристики боргу та акціонерного капіталу. Ринок для таких інструментів швидко зростає як за обсягами, так і за різноманітністю інструментів, кількість яких збільшилась переважно в результаті певних особливостей місцевих ринків та відмінностей у національному податковому законодавстві та законах, що обумовлюють діяльність компаній. Ці гібридні інструменти розробляються спеціально для того, щоб залучити кошти в ефективний спосіб та з меншим розмиванням, ніж це здійснюється за допомогою акціонерного капіталу, та для того, щоб бути прийнятними для регуляторних цілей. З 21.10.1998 року за рекомендаціями Базельського комітету частка таких інструментів у

регулятивному капіталі 1-го рівня не повинна перевищувати 15%.

Що стосується капіталу 2-го рівня, то частка коштів залучених до капіталу з використанням гібридних інструментів капіталу може бути не більше частки довгострокового субординованого боргу.

Збільшення капіталу 1-го і 2-го рівня покращує нормативні показники банків та дозволяє їм нарощувати активи. Також залучення додаткових коштів для збільшення капіталу 1-го рівня дозволяє банкам збільшити обсяг капіталу 2-го рівня.

Вартість залученого боргового капіталу, як правило, є нижчою ніж акціонерного, що позитивно впливає на загальну вартість капіталу, а особливо якщо він не обкладатиметься податком. За допомогою зазначених фінансових інструментів можна максимально збільшити розмір капіталу банку без зміни структури власників банку, тобто однією з характеристик інструментів гібридного капіталу є не розмиття структури капіталу.

Виходячи із сучасної практики функціонування ринків цінних паперів всі фінансові інструменти можна розподілити на дві групи: традиційні фінансові інструменти і похідні, які, в свою чергу, можна розподілити на прості та комбіновані (складні) фінансові інструменти, до яких входять гібридні фінансові інструменти (див. рисунок 2).

Сучасні фінансові технології (фінансовий інжиніринг) ввели у практику різноманіття інноваційних фінансових інструментів (похідних і гібридних) на основі традиційних (базових) фінансових інструментів, якими є насамперед акції і облігації, а також базові активи інших елементарних ринків (товарних, валютних).

Похідні (деривативи), а потім і гібридні фінансові інструменти – серйозний крок у розвитку фінансового ринку. Сьогодні впевнено можна говорити про наявність практичної можливості індивідуалізації емісійної політики окремих корпорацій, в основному через широкий спектр фінансових інструментів, похідних і субпохідних від базових інструментів [2, с. 36].

До основних фінансових інструментів, що мають характеристики гібридного капіталу, відносяться насамперед облігації, конвертовані в акції. Цей вид цінних паперів виник під впливом бурхливої інфляції. Їх власники мають право перетворити борговий папір на «титул» власності, що приносить дохід, який може змінюватися. Конверсія облігації в акцію відбувається через певний термін, зазначений в емісійному контракті. Як правило, йдеться про період від двох до шести років. Останнім часом набувають поширення конвертовані облігації, які можна перетворити в акції у будь-який час за бажанням кредитора.

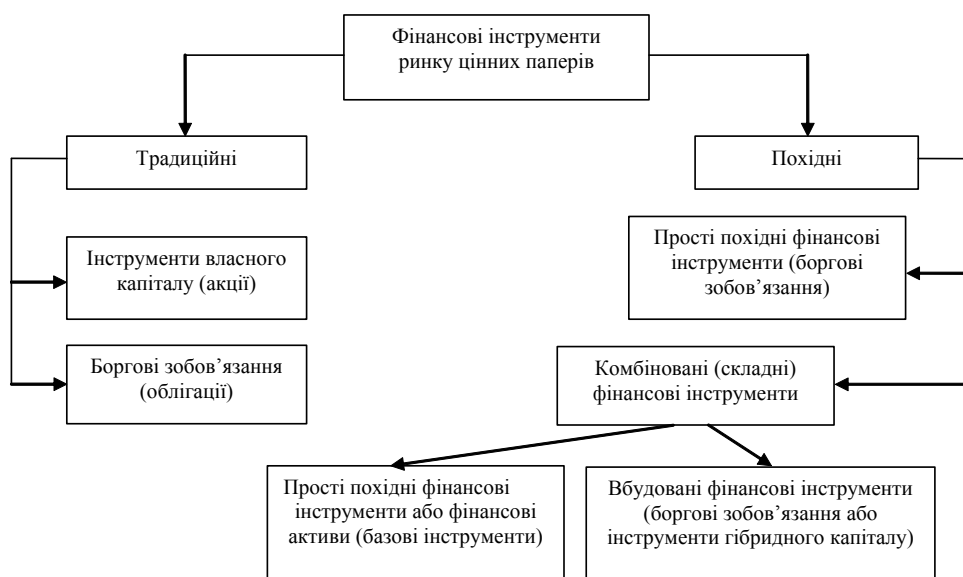

Рис. 2. Класифікація видів фінансових інструментів ринку цінних паперів [2, с. 33]

Інструменти гібридного капіталу є привабливими для управління фінансовими установами, оскільки загалом в регуляторному контексті кваліфікуються як капітал, тоді як обслуговуючі платежі (залежно від того, як інструменти утворені) – відсотки, купони або дивіденди – зменшують базу оподаткування. Маючи ознаки капіталу, інструменти гібридного капіталу дозволяють:

- зберегти готівкові кошти, у разі виникнення тиску на емітента;
- уникнути дефолту в разі несплати відповідних платежів за ними;
- змінювати їх вартість відповідно до ефективності діяльності емітента;
- списувати номінал деяких інструментів за певних обставин без порушення провадження у справі про банкрутство або ліквідацію.

Гібридні інструменти, як правило, містять особливі ознаки, які полягають у перевагах управління їх викупом або операцією викупу простих акцій, які можуть бути емітовані в результаті обмінної операції.

Гібридні інструменти, як правило, містять особливі ознаки, які полягають у перевагах управління їх викупом або операцією викупу простих акцій, які можуть бути емітовані в результаті обмінної операції.

Відповідно до обсягів постійного розширення банківського бізнесу і нарощування їхніх активів виникає необхідність збільшення їх капіталу для забезпечення подальшого зростання. Значення показників достатності капіталу більшості банків України останніми роками знизилися. Хоча в більшості випадків показники достатності капіталу, як і раніше, вищі за регулятивні вимоги (мінімальні вимоги) до достатності капіталу, встановлені Базельською угодою, банкам необхідно підтримувати показники на високому рівні, що обумовлено досить високими ризиками операційного середовища, істотною концентрацією ризиків, у деяких випадках суттєвими ризиками за операціями з пов'язаними особами і високими темпами зростання.

На сьогодні більшість банків досягають збільшення капіталу з двох джерел: генерування капіталу за рахунок прибутку і меншою мірою, за рахунок внесків у акціонерний капітал, переважно, наявними акціонерами банку. Проте показник прибутковості на капітал («ROE») і темпи внесків капіталу істотно відстають від темпів зростання активів. Отже, можна припустити, що для підтримки показників капіталізації в майбутньому може знадобитися залучення інших джерел збільшення капіталу.

Що стосується можливості випуску українськими банками інноваційних інструментів капіталу 1-го рівня і капіталу 2-го рівня, Національний банк України не видавав положень та не надавав роз'яснень з цього питання.

Порівняно з субординованим капіталом, інструменти капіталу 1-го рівня мають більш тривалі терміни погашення, тому використання інструментів банківського капіталу вітається рейтинговими агентствами, оскільки вони допомагають посилити захист вкладників та старших кредиторів.

Висновки. Використання гібридних інструментів позитивно вплине на рейтинг українських банків у майбутньому. Також початок випуску гібридних інструментів банківського капіталу продемонструє ринкам швидкий та високий рівень розвитку банків.

Випуск інструментів гібридного капіталу, по-перше, не вимагатиме грошових вливань з боку власників. По-друге, дані інструменти зменшують зважену вартість капіталу банку, що означає можливість забезпечити вищу прибутковість на акціонерний капітал у порівнянні з емісією акцій. По-третє, такі випуски, як правило, і мають складнішу структуру і їх важче продати, ніж пріоритетні незабезпечені боргові зобов'язання, вони можуть бути організовані і проведені швидше, ніж нова емісія акцій буде зареєстрована регулюючими органами.

Використання банками України інструментів гібридного капіталу в поєднанні з розвитком ефективної інфраструктури фондового ринку дозволить підвищити капіталізацію банків.

Звісно, при поширенні практики використання таких інструментів в Україні, необхідно вдосконалити систему банківського нагляду і оцінки капіталу взагалі, а також визначити умови та процедуру врахування гібридних інструментів у капіталі зокрема.

Література

1. Кротюк В., Куценко О. Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою // Вісник НБУ. – 2006. – № 5. – С. 16-22.
2. Гібридний капітал банку: світовий досвід, перспективи впровадження в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 13 / В.І. Міщенко, В.В. Крилова, В.В. Салтинський, О.Г. Приходько. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2009. – 180 с.
3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні (затверджена постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 р. № 368 та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26 вересня 2001 р. за № 841/6032).
4. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

Надійшла 10.11.2009